

Morita Tsuneo:

**Kincstári szocializmusból a kincstári kapitalizmusba
illetve Gulyás kommunizmusból a populista kapitalizmusba
A 17 éves magyar rendszerváltás egy japán kutató szemével**

A rendszerváltás magyar sajátosságai

Nemcsak Magyarországon, hanem a többi közép kelet-európai országban is instabilabb lett a belpolitikai helyzet. Nyugaton - pl. Németországban és Dániában – szintén növekedett a társadalmi feszültség az állami költségvetési megszorítások miatt.

Az európai országok olyan időszakba érkeztek, amikor nyilvánvalóan át kell valahogyan rendezniük szociális-gazdasági intézményrendszerüket. A közös cél az állami kiadáscsökkentés és az adóemelés. Az egészségügyi-, oktatási-, nyugdíj-, és állami-önkormányzati adminisztráció átfogó reformja általános napirendi téma lett. Mindezen intézmények jellemzően nem profitorientált szervezetek, ezért időként szükség van szervezeti reformjukra a működés hatékonyságának javítása érdekében.

Bár úgy néz ki, hogy mind a közép kelet-európai, mind a nyugat-európai térségnek közös feladatai vannak, ám a problémák lényegi elemei eltérőek e két térség között.

Első különbség a hatalomért folytatott verseny jellegében és keménységében mutatkozik. A rendszerváltás lehetővé tette a szabad versenyt a hatalomért is. A régi rendszerben a kommunista párt monopolizálta a kormányzást, beleértve az állami vagyonkezelést is. Most pedig elvileg bárki, aki győzött a választásokon, ráteheti kezét az állami költségvetésre, az állami vagyonra. Ezért az előző rezsim ellenzőinek hatalomvágya különösképp erős: „Na, mostantól az állami gazdálkodás a mi feladatunk, így végre elégtételt vehetünk az előző rendszerben elvesztegetett időért”.

Az ilyesfajta követelés magában rejt kétfajta álláspontot. Az egyik jogos, a másik téves.

Az egyik követelés jogos: mindazok, akik vagy az elithez tartoztak a régi rendszerben, vagy a párt- és állami vagyonból részesültek és abból gazdagodtak a rendszerváltás káoszában, nos nekik távol kellene magukat tartani a hatalomszerzés versenyétől. Tartaniuk kellene a távolságot a hatalomtól az új rendszerben, hiszen erkölcsi szempontból nem megengedhető, hogy két ellentétes társadalmi rendszerben egyaránt az elit pozícióját foglalják el, mi több, a régi rendszer összeomlásából meggazdagodott elit tagjai az új rendszerben is hozzájuthatnak a hatalomhoz. Magyarországon az 1990-es évek közepéig zajlott az állami, ill. pártvagyon *de facto ellopása* vagy *elosztása*, névleges eladásokon és az elhíresült bankkonszolidációkat megelőzően számos trükkös tranzakció útján. Akkortájt ezekről az ügyletekről nemigen tájékoztatták a polgárokat, hiszen ezidőtájt még egyáltalán nem létezett (meg kell jegyezni: most se nagyon) az az igazán kritikus és

független média, mely fel tudta volna tární az akkor történeteket. Ezt a gyakorlatilag minden rendszerváltó országban megfigyelhető folyamatot aposztrofáltam „a rendszerváltás eredeti tőkefelhalmozásaként” egy korábbi cikkemben (Külgazdaság, 1999/10). E sajátos tőkefelhalmozás csak jóval később tudatosult az állampolgárok túlnyomó többségében – ha egyáltalán lehet túlnyomó többségről beszélni. Többek között ezzel is magyarázható, hogy a rendszerváltás óta eltelt közel két évtized után is miért olyan roppant erős az érzelmi túlfűtöttség a korábbi rendszert elutasító, többnyire idősebb emberek között a jelenlegi MSZP-kormányval szemben.

Az eladható vagyon ugyan elfogyott, ám aki elég ügyes tudott lenni, annak számára az állami költségvetés lett a meggazdagodás fő forrása. Egy általánosan elfogadott gyakorlat szerint, aki megszerzi a hatalmat, az kompenzálni tudja az állami vagyon vagy állami pénz megszerzése kapcsán elvesztett időt. Természetesen ez nem jogszerű álláspont. Demokratikus rendszerben elvileg nem szabad a köz pénzt felhasználni sem magáncélokra, sem saját pártunk tevékenységére. E cselekmények bennfentességnek és visszaélésnek minősülnek. Ám a rendszerváltás átmeneti időszakában e korrupcióellenes elvek nem érvényesültek túl szigorúan. A közpénzt minden hatalomra került párt bizonyos magánvagyonok gyarapítására és saját tevékenységének finanszírozására használta különféle eszközökkel: trükkös megbízási szerződések, állami támogatás manipulálása, bennfentes állami rendelések és rejtett pénztartalékok formájában. Mind az MSZP-kormányban, mind a FIDESZ-kormányban voltak olyan vállalkozók és politikusok, akik állami pénzből gazdagodtak meg és milliárdosok lettek. Ennek ellenére Szabadi Bélán kívül egyetlen magyar politikust sem fogtak perbe ilyen ügyben. Nehezíti – vagy éppen könnyíti? - a helyzetet, hogy a kormányzati struktúrában az egyes minisztériumok többnyire homogén pártirányítás és nem koalíciós hatalommegosztás szerint működnek Magyarországon, mely a közpénzek könnyű hozzáférhetőségét eredményezi.

Tagadhatatlan, hogy manapság a politikai hatalom a közpénz szabad kezelését is jelenti Magyarországon. A pártok nem eszméikért, hanem a hatalom megszerzéséért és az állami pénz kezeléséért harcolnak. Ebben a versenyben a párt ideológiájának nincs jelentősége, ezért az úgynevezett szocialista párt fut a nagytőkés politika, a kapitalista politika után, és a FIDESZ, mely egyébként élesen kritizálja a kommunizmust, fut a szociális elvek, *de facto* a szocialista politika után. Senkit nem zavar az ilyen ellentmondás, mert az ideológia és a politika összehangolása senkit nem érdekel.

A fejlett nyugat-európai demokráciákhoz képest másik nagy különbség a sajátos populizmus. A hatalomszerzés érdekében minden párt – mindegyre felelőtlenebbül - ígéretet a választópolgárnak. Ez a populista politikai verseny könnyen végzetesen fellazítja a szükséges költségvetési fegyelmet. Nem az igazságos államgazdálkodásért vállal felelősséget a párt, hanem a kormányzás költségeiért, és a választópolgár ebben a tekintetben is még mindig meglehetősen naivságot tanúsít.

A harmadik jelentős különbség az európai régi és új demokráciák között a nemzetgazdaságok

termelési és elosztási szféráinak aszimmetriájában mutatkozik. Magyarországon az állami cégek túlnyomó részét már régen vagy felszámolták, vagy privatizálták. Az állami cégek részesedése a mai nemzetgazdaságban nagyon csekély. Ennek köszönhetően a termelési és kínálati oldalon messzemenően növekedett a hatékonyság, bár az esetek többségében nem „tisztá” magyar, hanem multinacionális cégekről van szó (Erre majd később térek vissza.)

Mi a helyzet a jövedelemelosztás és kereslet oldalán? Magyarországon a privát szférában termelt jövedelemnek majdnem a felét központosítja az állam, és ezt a jövedelmet elosztja újra ugyanúgy, mint a régi rendszerben. Ez a nemzetgazdaság legnagyobb ellentmondása és aszimmetriája. A magáncégek legegyszerűbb és legkönnyebb üzleti tevékenysége nem a piacon zajlik, hanem az állami megrendelések megszerzésében teljesedik ki. Magyarországon az állam kínálja a legnagyobb piacot, ám ez a piac nem igazi, nem valós piac. Úgy nem lehet fejleszteni egy piacgazdaságot, ha maga az állam a fő megrendelő. Ilyen körülmények között képtelenség elvárni a piacgazdaság fejlődését, miközben a rendszerváltás átmeneti időszakában éppen hogy a piacgazdaság építése és megerősödése lenne az alapvető cél.

Negyedik különbség, a gyenge piacgazdaságon alapuló jóléti állam. A magyarországi újraelosztási arány eléri az északi európai országok szintjét. Bár e tekintetben Magyarország úgy néz ki, mint egy fejlett jóléti állam, a magyar nemzeti jövedelem színvonala egyötöde a valóban fejlett jóléti államokénak. Fejletlen piacon, alacsony nemzeti jövedelmen alapuló jóléti állam: ez a mai Magyarország. Egy ilyen torzított nemzetgazdaság önmaga akadályozza a piacgazdaság fejlődését.

Kincstári kapitalizmus

Bár az infrastrukturális befektetések minden átmeneti országban jelentősen terhelik az állami költségvetést, mégis a GDP felét kitevő ez irányú költségvetési tételek nagysága túlzott. Az állami költségvetés duzzadása nyilvánvalóan a populista politikai verseny eredménye. Különösen a szocializmusból átvett és meg nem reformált rossz hatékonyságú költségvetési intézmények esetében igaz ez.

Hogyan tartható fenn az ígéretes politikája az állami intézményrendszer reformja nélkül? Ezen a populista politikán alapult a naiv kincstári optimizmus a Kádár- rendszerben. Ha a Kádár- rendszer nevezhető kincstári szocializmusnak (gulyás-kommunizmus), akkor a mostani magyar rendszert bátran nevezhetjük a kincstári kapitalizmus (populista kapitalizmus) rendszerének. A két – látszólag egymásnak ellentmondó – rendszer közös (kincstári) gondolkodásmódja ugyanaz, nevezetesen hogy a nép jólétét az állami költségvetés garantálja. Nyilvánvaló, hogy ilyen naiv gondolkodásmód alapján képtelenség piacgazdaságról álmodozni.

Az adó és a társadalombiztosítás hozzájárulási szintje megközelíti a GDP 40 %-át Magyarországon. Ez a szint meglehetősen magas az európai országok viszonylatában, további fokozásuk bajosnak mutatkozik, miközben csekély emelésre rövidtávon mégiscsak szükség lenne a

jelenlegi hiány pótlása érdekében. Mindezek ismeretében csakis az állami kiadások drasztikus csökkentésének eszközeivel kerülhető el a költségvetési válság. Könnyen belátható, hogy egy esetleges FIDESZ- kormány sem tudná elkerülni a megszorító intézkedését. Ennek tudatában Orbán Viktor szakértő kormány megalakítását javasolta a Gyurcsány-kabinet menesztésével együtt.

Csak a FIDESZ (vezető) politikusok és pártaktivisták (és egyes értelmiségiek) között van eltérés a dolog lényegének felismerésében. A pártaktivistákat nem az államháztartási hiány érdekli, hanem kizárólag a hatalomcsere, ezért elég nehéz meggyőzni őket. Azok az értelmiségiek és politikusok, akik a Kossuth-téren megjelentek és „értelmezték a Gyurcsány-hazugságot”, magukat az '56-os forradalom talajára helyezve, teljesen tévednek a helyzet történelmi és társadalmi eseményeinek felismerésében és összevetésében. Az általuk felfestett társadalmi képzet rendkívül leegyszerűsített, gyenge lábakon áll és a hiteles elemzés hiányára mutat. Számomra - többek között - érthetetlen, miért kellett a valaha volt MSZMP valaha volt bizonyos reformpolitikusaiknak e bizarr és komikus Hyde-park-utánzat színpadára lépni. Lehet, hogy egyszerűen tévedtek, de meglehet, mostani és korábbi politikusi kudarcaik a jelenségek felismerésében és elemzésében megmutatkozó hiányosságaikra vezethetők vissza.

Törvénység és legitimitás

A jelenlegi politikai zűrzavar oka egyértelmű: az országgyűlési választásokból győztesen kikerülő kormánypártok által meghirdetett megszorító program nem szerepelt a választási kampányban. Ezt valamiféle csalásként, vagy árulásként értékelhetik a választópolgárok. Ilyen szempontból jogosan állítható, hogy a Gyurcsány- kormány törvényes, de nem legitim. Ez a FIDESZ álláspontja is. A FIDESZ álláspontjától függetlenül is a Gyurcsány-kormányra hárul a program szükségességének alapos magyarázata és a programváltással együtt járó politikai felelősség vállalásának kötelessége. Ha Magyarországon demokratikus államrend van, akkor különösen a statisztikai adatok titokban tartásáért kell a kormánynak felelősséget vállalnia. A politikai felelősség tekintetében legalább a pénzügyminiszter, valamint a statisztikai adatért felelős vezető menesztése elkerülhetetlen. Mindezek hiánya okozta elsősorban a politikai életben előállt zűrzavart és ez egyértelműen a kormányfő hibájául róható fel.

Az is igaz, hogy a GDP statisztikai adatkezelésében a kormány kereste a kiutat az autópálya-költségek „kreatív kezelésével”. Bár ez közismert probléma volt, a kormány nem minden adatot tett nyilvánossá, ezért a nemzetközi pénzügyi elemzők úgy sejtették, hogy a folyó GDP 6%-os deficitje mellett a 4%-os autópálya-költséggel együtt összesen a GDP 10%-os szintjére emelkedik az éves hiány. Márpedig ha ezt feltételezték, akkor az is nyilvánvalóan kikövetkeztethetővé vált, hogy lehetetlen az Erő bevezetése 2010-ben.

Ugyanakkor nem kétséges, hogy a választópolgárok jelentős részében erős kétségek fogalmazódtak meg a tavaszi kampány során a FIDESZ nagyot mondó ígéreteit illetően. Többek

között ez vezetett az MDF viszonylag jó szerepléséhez is. Valószínű, hogy a választópolgárok többsége gyanúval szemlélte az ígéretés-versenyt, de ez nem mentesíti a kormánypártot a programváltoztatás megmagyarázásától és a felelősségvállalástól. Ha egy fejlett, demokratikus országról beszélünk, akkor kormányfőcserével vágott volna bele a megszorító intézkedésekbe a kormánypárt.

Gyurcsány- beszéd

A megszorító intézkedések kilátásba helyezése közepette a Gyurcsány-beszéd nyilvánosságra kerülése zűrzavarossá tette az amúgy is felkavart politikai életet. Japánul és magyarul egyformán mondjuk: olaj volt a tűzre.

Nézzük most a Gyurcsány-beszéd elemzésének néhány lehetséges módját.

Egy „belső” baráti beszélgetés, vagy a nyilvánosságnak szánt hivatalos megnyilatkozás stílusa a mondanivalótól függetlenül jelentősen különbözhet. Lehet, hogy baráti körben beszélgetve azt mondjuk: „Ő buta, (hülye?) bunkó, semmit sem ért”, ám bizonyosan nem pontosan így fejeznék ki magunkat az illető jelenlétében, mi több, hivatalos beszédben valahogy úgy mondanánk, hogy „Őn nem érti a dolog lényegét”.

Ennek mintájára a „hazudtunk reggeltől estig”, a „nem csináltunk semmit a négy év alatt” kijelentések a hivatalos megfogalmazásban már úgy jelennek meg, hogy „nem teljesen hoztuk a költségvetési adatokat nyilvánosságra”, vagy „a négyéves kormányzás alatt nem hajtottuk végre a költségvetési reformot”.

A felfedett Gyurcsány-beszéd nem baráti körben, hanem az MSZP-képviselők jelenlétében hangzott el, ezért érdemes elemezni a beszéd módját. Ilyen nagy létszámú tanácskozás esetében már nyilván nem a privát beszélgetés, hanem az egymást tiszteletben tartó „hivatalos” beszédmód lenne a helyénvaló. Ám nem így történt. Miért?

Ha ilyen beszédmód megengedett az MSZP hivatalos tanácskozásán, akkor a következőket tudjuk sejteni.

Gyurcsány Ferenc vagy lenézi a saját pártjának képviselőit, vagy a párt képviselőinek értelmi szintje nagyon alacsony. Esetleg mindkettő. Nem kétséges, hogy Gyurcsány nélkül a választásokat nem tudta volna megnyerni a MSZP. Így hát Gyurcsány pozíciója a választások után túl erős lett, míg több tapasztalt képviselő már nem tudja véleményét érvényesíteni a párton belül. Ennek folytán Gyurcsány viselkedése egyre arrogánsabb lett az MSZP-ben.

Felfigyeltem mostanában Gyurcsány egy sajátos „testbeszéd” mozdulatára, mely különösen a sajtótájékoztatókon tapasztalható. Jobb könyökét feltámasztja a magas asztalra így nem szemben áll a közönséggel, hanem a bal vállat kicsit hátra húzva nekifeszül. Japánul ezt úgy mondjuk: „Sa-ni kamaeru”, azaz „úgy áll, mintha harcra készülne, ám kétségektől gyötörve áll előttünk az illető”. Úgy gondolom, hogy amikor komolyan meg szeretnénk valakit győzni, akkor az illetővel szemben

állunk, a szemébe nézve, nem pedig féloldalasan toporgunk.

Nincs senki, aki ilyen ügyekben (is) tanácsot tudna neki adni? Vagy kritikusait már eltávolította a pártból, a képviselők köréből? Ha Gyurcsány elveszti őszinte tanácsadóit, akkor ő lesz az MSZP Orbánja.

A beszéd felfedése

Miért és ki hozta nyilvánosságra a májusi, belső használatra szánt beszédet szeptember 15-én, az önkormányzati választások előtt két héttel? A szándékosan átszerkesztett szövegrészeket folyamatosan sugározták a rádió és tv-állomások, ezzel a leghatásosabb kampányelemet teremtve meg az ellenzék hasznára.

Az újságokban az olvasható, hogy ez a beszéd nem egy MSZP-képviselő által titkosan összetákolt amatőr munka, hanem a hivatalosan használt mikrofonból felvett hang-kópia. Akkor viszont az a valószínűsíthető, hogy a hangfelvételt készítő szakember környezetében valaki, aki az ellenzék táborához tartozik (vagy azzal szimpatizál), lemásolta, vagy ellopta a hanganyagot és azt az ellenzéki párt kezébe adta. Közismert, hogy az efféle lopás nem ritka Magyarországon.

Debreczeni József szerint Orbán Viktor valószínűleg ezt az anyagot már kézben tartotta legkésőbb július végen, vagy legalábbis tudott a beszéd tartalmáról. A Gyurcsány-tábor is észrevette a hanganyag kiszivárgását. Feltételezésem szerint az ellenzéki vezetők szűk körében tervezték meg az anyag nyilvánosságra hozatalának módját és időpontját. Az önkormányzati választások előtt két héttel történő „berobbantás” tökéletes időzítésnek bizonyult.

Az időzített bomba robbanásakor Orbán Viktor nem tartózkodott Magyarországon és a beszéd felfedésével okozott zűrzavart és felkavarodást megerősítve hazasietett Brüsszelből. Úgy tűnik, hogy ez is eleve a tervezett színjáték része volt, azaz úgy tettek, mintha Orbánnak is meglepetést okozott volna a Gyurcsány-beszéd.

Csak az nem szerepelt a forgatókönyvben, hogy a tiltakozók egy része erőszakos cselekményekre vetemedik, holott közismert, hogy a FIDESZ-aktivisták között vannak fanatikusok, akik viselkedése túllő a civil normákon. (Talán elég, ha pl. a szerver-betörésre, az álnéven küldött levelekre, SMS-ekre, a bank-rémhírterjesztésre stb. utalunk.) A nyílt erőszak könnyen semlegesíthette volna a gondosan előkészített időzített bomba hatását. Ezt felismerve Orbán szándékosan távolságot tartott a Kossuth téri gyülekezőktől és ez okos döntésnek bizonyult.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a Szabadság téri erőszakos cselekményekkel megindult folyamat az Orbán által kezdeményezett utcai politizálás és sajátos ellenállás taktikájának egyik eredménye.

Parlament vagy utca?

A Parlamentben a két nagy párt nem tud kompromisszumot kötni, ezért a FIDESZ a parlamenten

kívüli akciók lehetőségeinek maximális alkalmazásával próbálkozik. Célja egyrészt, hogy az önkormányzati választásokon aratott győzelmével a vidék felől nyomást gyakoroljon a kormánypártokra, másrészt, hogy budapesti utcai demonstrációival a Parlamentet presszionálja.

Ez a stratégia emlékeztet a bolsevikok módszereire. A FIDESZ sokat tanult a bolsevik harci módszerekből és használja is azokat. Meglehetősen ironikus, hogy az antikommunizmus ideológiai harcát vívó párt a kommunista stratégia eszközeivel él. Ez a taktika néha önellentmondásos helyzetbe sodorja a FIDESZ-t, mert ha egy párt egy parlamentarizmus alapján működő országban parlamenten kívüli politikai akciókkal él rendszeresen, akkor e párt *de facto* – részben, vagy egészben - el is utasítja a parlamentáris demokráciát. Az már önmagában is elgondolkodtató, hogy Orbán Viktor alig vett részt a Parlament tevékenységben a 2002-es választási vereség után. A tavaszi – általuk ismét csak elvesztett – országgyűlési választások után a FIDESZ-en belül is erősebb lett a kritika ezzel a politikai stílussal eszemben, de a megszorító intézkedéseknek és a Gyurcsány-öngólnak köszöntően Orbán utcai harcos stratégiája vált újra fő eszközükké.

Orbán nyilván úgy gondolkodik, hogy a FIDESZ könnyen elveszítheti politikai jelentőségét, ha a párt kizárólag a parlamenten belül tevékenykedik. Nem biztos az sem, hogy az önkormányzati választásokon aratott győzelem lendülete kitart a következő országgyűlési választásokig, akkor meg végképp bizonytalanná válik a FIDESZ erős pozíciója, ha az MSZP – egy másik - kormányfővel sikereket ér el. Ebből következőleg a FIDESZ-nek viszonylag rövid úton és látványosan át kell váltania jelenlegi nagy politikai nyereségét készpénzére.

Konvergencia program

A kormány szeptemberben adta át a javított konvergencia programot az EU Bizottságának. Ez valójában nem a konvergencia, hanem az állami költségvetési hiány csökkentésének programja. Eszerint 2011-ig fokozatosan emeli az államháztartási bevételt, de a végén, azaz 2011-ben olyan szintre csökkenti, mint a jelenlegi bevétel szintje. A kiadást pedig a mostani GDP 51%-os szintjéről 2011-ben 43-44%-os szintre kívánja csökkenteni a kormány.

Mint írtam, a kiadás drasztikus csökkentése a lehetséges megoldás a mai Magyarországon, más út nincs! (A fekete jövedelem kifehéritéséről most nem szólnék, pedig jelentősége nem csekély.) Természetesen a kiadáscsökkentés okozhat fennakadásokat a közszolgáltatási szférában, így már csak emiatt is szükség van a közpénzzel működő intézményrendszer reformjára.

Mi a probléma a magyarországi közszolgálati ágazatban? A nagy költségvetési hozzájárulás ellenére a szolgáltatás színvonala nagyon alacsony, és rossz minőségű. Mexikói szintű bérezés, észak-európai szintű állami kiadás és a régi, a szocialista időszakból itt maradt stílus rajzolják meg a mai magyarországi közszolgáltatás képét.

Miért van ez így? Mert ebben az ágazatban lényegében nem történt meg a szükséges a reform a rendszerváltás után. Sem a központi-helyi adminisztrációban, sem az iskolarendszerben, sem az

egészségügyben, sem a nyugdíjrendszerben nem került sor drasztikus reformra, így e nagy rendszerek ugyanúgy működnek, mint a Kádári évtizedekben. Sok felesleges munkahelyet tartanak fenn az állami pénzzel működő intézményekben, nem igyekeznek a szolgáltatás színvonalán javítani, nem tudják hatékonyan gazdálkodással működtetni a saját intézményt, mert mindenkinek az a legnehezebb, hogy saját magán változtasson. Ha megszüntetnék a felesleges munkahelyeket és felszabadítanák a munkaerőt az állami szektorban, akkor a csökkenő állami kiadások eredményeként több hozzáadott értékre lehetne szert tenni. (Persze ehhez a munkaerő állami szektorból a magánszektorba történő hatékony áthelyezésére van szükség). Ez lett volna a rendszerváltás talán legfontosabb tétele, de erre nem került sor mindmáig.

Kiút a kincstári kapitalizmusból: mi hiányzik a konvergencia programból?

A konvergencia eredeti EU-s értelmében nem a háztartási hiány csökkentését, hanem az Európa nyugati és keleti térségei közötti jövedelem-színvonal közelítését jelent. Pontosabban a Közép-kelet európai országok jövedelemszint-emelésének a programja. Ilyen szempontból az államháztartási hiány csökkentése csak egy részkérdés. A főkérdés az lenne: mi a leglényegesebb feladata a magyar gazdaságnak, amelynek megoldásával folyamatosan emelheti a gazdaság jövedelemalkotó erejét? Megjegyzem, szerintem ez egyben a rendszerváltás egyik leglényegesebb feladata is. A piacgazdaság fejlesztéséről van szó, azaz mélyebb (intenzív) és szélesebb (extenzív) piacgazdaság kiépítésével megvalósítható egy erősebb jövedelemalkotó gazdaság.

Ám ha a magyar gazdaság a kincstári kapitalizmusban marad, akkor nincs kiút, mert ahol az állam újra és újra elosztja a GDP felét, ott nincs elegendő mozgástere a magánszektornak. Ilyen körülmények között képtelenség a piacgazdaság fejlődését elképzelni. Ebből következően a kincstári kapitalizmusból való kijutás a legfőbb feladat. Az a magyar konvergenciaprogram lényegi feladata, hogy utat és stratégiát mutasson a kincstári kapitalizmusból a fejlett, mélyen ható piacgazdaság kiépítésére.

E program megvalósításának feltétele az állami pénzzel működő intézményrendszer radikális reformja és az állami kiadás drasztikus csökkentése, legalább a GDP 40%-os szintje alá. E tekintetben a szeptemberi program még nem teljesíti feladata megoldását.

Ha a fenti módon elemezzük a jelenlegi magyarországi problémákat, akkor beláthatjuk, hogy azok az értelmiségiek, akik „új '56-os forradalomról” beszélnek, teljesen tévednek a dolog elemzésében és megítélésében. Azt tudnám javasolni nekik, hogy tanulmányozzák a közgazdaságtani abc-t, és akkor talán nem akad majd olyan, magát ráadásul közgazdásznak nevező értelmiségi, aki azt állítja, hogy a megszorító intézkedések nyomán a magyar életszínvonal a 40 évvel ezelőtti szintre süllyed vissza.

Vadkapitalizmus?

Ami most Magyarországon működik, egyáltalán milyen gazdaság? Vadkapitalizmus, mint ahogy Orbán Viktor szokta emlegetni? Szó sincs róla. Ez egy még gyerekcipőben járó kapitalizmus, mi több, az állam által garantált kapitalizmus. Kincstári kapitalizmus: talán ez a kifejezés nevezi meg legpontosabban a mostani rendszert. Emellett még azt is hozzá kell tennem, hogy a magyar gazdaság fenntartó erejét legfőképp nem a hazai, hanem a külföldi tőke alkotja. Kincstári kapitalizmus a külföldi tőke alapján: ebből az érdekes és sajátos kombinációból egyes tipikus jelenségek is megjelennek a nemzetgazdaságban.

A multinacionális cégek magyarországi vállalatainál mindazok, akik a cég üzletpolitikájáért felelősek nem magyarok, hanem külföldiek. Különösen az ipari ágazatban az üzletpolitikáról kizárólag a külföldi menedzserek, vagy a távoli cégközpontokban ülők döntenek. Akkor mit csinálnak a magyarok? Vendégmunkásokként foglalkoztatják őket? Magyar menedzser esetén sem sokban különbözik a helyzet, mint a munkáséban. Igen, hazai „vendégmunkás” és „vendégmenedzser” végzi munkáját a külföldi cég alkalmazottjaként a hazai gazdaságban. Ez bizony elég ironikus és érdekes helyzetet teremt. Ilyen munkavállalói pozícióból a magyarok nem tudják meghonosítani a céggazdálkodás tudatát, a technológiáét pedig végképp nem, hiszen a technológiai fejlesztésről rendszerint a cégközpontokban születik döntés. A magyarok legfeljebb a munkakultúrát adaptálhatják. Az efféle ipari cégekben a magyar dolgozók úgyszólván teljesen maguk döntenek, pl. betegszabadságukról, szabadedejükről, vagy akár szabadságuk időpontjáról, hiszen nekik nincs különösebb üzleti felelősségük, míg a külföldi menedzserek rendszerint késő estig dolgoznak, mert számukra a siker vagy kudarc életet-halál kérdése. Ez okozza a hihetetlen nagyarányú munkavállalói távollétet az ipari cégekben: a dolgozói, különösen a munkáslétszám átlagosan 15 %-a hiányzik naponta munkahelyéről különböző okokra való hivatkozással. (Az már külön érdekesség, hogy ez az arány még magasabb Csehországban.) E furcsa kép nem tekinthető általánosnak a külföldi tulajdonú kis- vagy közepes nagyságú vállalkozásoknál, hiszen ott minden folyamat átlátható. Amíg a magyarok részéről nem nyilvánul meg igazi felelősségvállalás, addig a magyar munkás, a magyar menedzser soha nem tudja megtanulni egy nagy cég gazdálkodásával kapcsolatos tudnivalókat és a felelős munkavégzés fegyelmét. Hiába van több világcég Magyarországon. Amíg a magyarok a cégeknél vendégmunkásként, vendégmenedzserként maradnak, a cég munkavégzési fogásaiból nem sokat tudnak megszerezni és kamatoztatni a jövőbeni magyar társadalom fejlesztéséért.

Más a helyzet a szolgáltatási vagy IT szektorban, ahol magyarok végezik a főtevékenységet – akár külpiacra, akár belpiacra dolgozva -, így meg tudják honosítani, és könnyebben transzferálják a korszerű munkastílust és gazdálkodási tudatot. Ebben a szektorban a magyarok tovább tudják folytatni a munkát ugyanazon a színvonalon akkor is, amikor a külföldi tulajdonos esetleg felszámolja cégét. De az ipari szektorban ez sajnos nem így van. Ha a külföldi tulajdonosok egyszer csak a felszámolásról döntenének, akkor lényegében teljesen megszűnne az ipari ágazat és teljesítménye nullára esne vissza.

Ebből milyen tanulságot tudunk levonni? Középtávon munkahelyek megteremtése érdekében nagyon fontos a külföld (nagy) ipari tőke bevonása, de hosszú távon, a nemzetgazdaság fejlődése érdekében sokkal fontosabb a kis- és középnyagyságú hazai ipari cégek „kinevelése” és a szolgáltatási szektor fejlesztése.

Arról azonban továbbra sem szabad megfeledkezni, hogy a Magyarországon befektető cégek külföldi menedzserei éjjel-nappal dolgoznak a cég fenntartásáért és fejlesztéséért - a „vendég” magyarok helyett. A magyaroknak meg kell tudniuk és érteniük, hogy milyen kemény élet várakozik rájuk, és milyen kemény munkát kell végezniük a világpiaci versenyképesség fenntartásáért. Ehhez képest ma Magyarországon még nem beszélhetünk igazi kapitalizmusról, vadkapitalizmusról meg végképp nem.